

ביאורים סימן ה – קונטרס "כבוד התורה": בענין "עשאוני ככנור"

1234567

ענף א – מקור האיסור

חאיסור לשיר דברי תורה

אמרו בגמ' (סנהדרין קא.) ת"ר הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר, והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו מביא רעה [ובמסכת כלה הגי' מבול] לעולם, מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו, "רבונו של עולם עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים", אמר לה בתי בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו, אמרה לפניו "רבונו של עולם, אם בעלי מקרא יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים, אם בעלי משנה הן יעסקו במשנה בהלכות ובאגדות, ואם בעלי תלמוד הן יעסקו בהלכות פסח בפסח, בהלכות עצרת בעצרת, בהלכות חג בחג". העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי שמעון בן חנניה כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר "ודבר בעתו מה טוב" (משלי טו כג) ע"כ.

מבואר מתוך הגמ' שיש איסור חמור לשיר דברי תורה, והתורה עצמה כביכול מתחננת בבקשה לפני הקב"ה שלא יהפכו אותה לכמין זמר.

איסור זה נפסק לחלכה

הרי"ף והרא"ש (ריש פ"ה דברכות) הביאו גמ' זו להלכה.

והמשנה ברורה (תק"ס סק"ד) הביא גם כן איסור זה בשם ליקוטי מהרי"ל. וז"ל כתב בליקוטי מהרי"ל שלא כדין הוא שמשוררין במשתה אודך כי עניתני וכה"ג לשמחת מריעות כי אז התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בניך כמין זמר, אך בבהכ"נ לרגלים מצוה לזמר ע"כ והביאו גם המג"א סק"י.

וכן הספר חסידים הביא דבר זה באות קמ"ז וז"ל ... אבל אותם ההולכים ואומרים המקראות דרך לצים והם בפיהם כשיר של עגבים עתידה תורה שתצעק עליהם ואומרת וכו' עכ"ל.

ועיין בפרק טז שעוד הרבה ראשונים ואחרונים פסקו כדברי הגמ' להלכה.

והאג"מ (יד"א קע"ג) פסק ג"כ למעשה כדברי הגמ' הנ"ל וז"ל אבל לע"ד אסור לכתחלה לעשות רעקארדער מפסוקים בשביל לשמוע הניגון להתענג מצד האיסור דעושה פסוק כמין זמר שהתורה חוגרת שק וכו' שאיתא בסנהדרין דף ק"א והוא עוד מעשה ליצנות מכ"ש עכ"ל. ומ"מ לא יצא נגד מה שנוהגים לשיר פסוקים.

ענף ב – גדר עשאוני ככנור

[מקור: תנ"ך]

ויש לבאר באיזה אופן אסור לשיר דברי תורה. דהא ודאי שאין זה איסור מוחלט בכל אופן, ופשוט הוא שיש אופנים שמותר לשיר פסוקים של תנ"ך כגון בעת התפלה כמבואר בשו"ע בכמה מקומות. וכן הלויים שרו פרקי תהילים בבית המקדש. וכן בפיוטים אשר בידינו מקדמונים גדולי עולם, הרבה מהם יש בהם פסוקים ודברי תורה. וכן מבואר בגמ' שמצוה לשיר הדברי תורה כשלומד, דאיתא בגמ' (מגילה לב.) וא"ר שפטיה א"ר יוחנן כל הקורא בלא נעימה, ושונה בלא זמרה, עליו הכתוב אומר "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים" וגו' ע"כ.

(א) שיטת רש"י בגדר "ככנור"

וז"ל רש"י (ד"ה הקורא) שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה ועושה אותה כמין שיר, אף על פי שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר, אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו עכ"ל. וברש"י שנדפס על הרי"ף כתוב בזה "ל' כמין זמר. שלא בנגינותיו אף על פי שעיקרו שיר עכ"ל.

מדברי רש"י הנ"ל מבואר שכל שמנגן הפסוק בנגינה שהיא לא ע"פ טעמי המקרא שלו, ה"ז בגדר של עשאה כמין זמר, ואף אם הוא שר לשם שמים כדי להודות ולהלל להקב"ה. ולא נראה ששיטתו נפסקה להלכה דלא מצאתי שום אחרון שפסק כן. [אולם אח"כ ראיתי שהאור לציון פסק שאסור לשיר דברי תורה אפילו כשעושה כן לשם שמים ואפשר דס"ל כרש"י עי' דבריו בפרק טז]. וכדבריו כתב היד רמה בביאור הראשון וז"ל אפילו לשורר בו להקב"ה, שלא ניתן אלא לקרותו בטעמים שבו ולא דרך זמר.

והיינו שהאיסור לשיר פסוקים אינו משום שעושה כן בדרך שחוק או קלות ראש, אלא אף אם ישנה הנגינה מהטעמים הנקודים בהם ועושה זאת לשם שמים כגון להלל את הקב"ה או להתעורר בלימוד אסור, דעצם זה שקורא בתורה בניגון אחר ממה שקבלו בסיני אסור, וטעם הדבר הוא, שבזה נחשב שהפך התורה לשיר, ואף על פי ששירי שבת והתעוררות הם דברים חביבים וקדושים, ומדרך האהוב לשיר לאהוב, מ"מ יש דרגות בקדושה ודרגת התורה היא לעילא מן כל שירתא ותושבחתא דאמירן בעלמא. ולכן כשהופך את התורה לשיר הרי זה בזיון לתורה והיא כאילו מתחננת בבקשה שלא יהפכו אותה לשיר (ועיין לקמן שאח"כ מצאתי ענין זה מפורש גם בספר חסידים).

וע"פ הנ"ל מובן דברי רש"י בגמ' מגילה לב. דשם מבואר להיפך שצריך לנגן הדברי תורה והפסוקים כשלומד. דאיתא שם וא"ר שפטיה א"ר יוחנן כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים" וגו' ע"כ. וי"ל ע"פ הנ"ל בשיטת רש"י דכאן איירי לענין טעמי המקראות. וכך מבואר ברש"י ד"ה נעימה וז"ל כגון טעמי המקראות עכ"ל.

והדבר צריך ביאור מה בא רש"י להוסיף בביאור הגמ' בדבריו אלו, הלא בלא פירושו הגמ' מובנת. ונראה שהביאור הוא כך, דידוע שהמילה "כגון" לפעמים ביאורו הוא לדוגמא ולפעמים ביאורו הוא דוקא – דהיינו בכגון זה ולא בענין אחר –. וכאן מוכח שהכוונה הוא דוקא כגון זה, דאם לא כן והכוונה הוא שיכול לנגן באיזה ניגון שרוצה, למה הוצרך רש"י לפרש הדבר, והא הוא לא חידש כלום דהביאור הוא פשוט, אלא מוכח שכונתו לומר שה"נעימה" הוא דוקא בטעמי המקראות. משא"כ על הא דאמרו "ושונה בלא זמרה" לא פירש רש"י כלל דבזה הביאור הוא כפשוטו שילמד בכל ניגון שלבו חפץ.

מח גורו של מעשה לצים

אבל לכאורה יש להקשות על דברינו דהא בגמ' מבואר שמדובר שעושה מעשה לצים, דהא אמרו שהתורה אומרת שעשאוה "ככלי שמנגנים בה לצים". א"כ קשה איך אפשר לומר שמדובר על אחד שקורא הפסוקים בכבוד ראש, אלא שקורא בנגינה שלא לפי הטעמים. ונראה שיש ליישב קושיא זו ע"פ דברי רש"י בשבת (ק"ח:). ובאמת שמדבריו עוד יש להוכיח כדברינו כמו שיתבאר להלן. וביאור הדבר הוא שקלות ראש אינה דוקא כשמתנהג בצורה פחותה ומופקרת אלא כל שאינו נוהג בחשיבות הראויה לענין שהוא עוסק בה ה"ז קלות ראש. ועיין ברבינו יונה על אבות (פ"ג) במשנה שניים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים.

ראיז לדברינו

ויסוד זה מבואר ברש"י (מגילה כח.) דאיתא שם ת"ר בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש אין אוכלין בהן, ואין שותין בהן, ואין ניאותין בהן, ואין מטיילין בהן, ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה, ובגשמים מפני הגשמים, ואין מספידין בהן הספד של יחיד, אבל קורין בהן וכו'. וכתב רש"י (ד"ה אין) וז"ל ולא גרסינן ואין אוכלין בהן (א"ה: ב"י) דכולהו פירושא דקלות ראש הן, לשון קלות שמקילין אותה עכ"ל.

הרי מבואר ברש"י שהאיסור אכילה בבית הכנסת הוא משום שזה נחשב קלות ראש. ואף שאפשר לאכול בכבוד ראש דהא תמיד אסור להתנהג בקלות ראש ומ"מ מותר לאכול. וכן לגבי הספד דיחיד שהוא ענין של צער וכבוד ראש לכאורה אסור לעשותה בבית הכנסת ע"פ רש"י משום קלות ראש, והיה מקום לתמוה האך אפשר להגדיר זאת כקלות ראש. אלא הביאור הוא כמו שסיים רש"י את דבריו וכתב "דקלות ראש הן לשון קלות שמקילין אותה", והיינו שהוא מקיל את קדושת הבית כנסת שהוא מקום המיוחד לדברים קדושים כגון לתפלה ותורה, ואם עושה שם דברים אחרים ואפילו בכבוד ראש מ"מ דבר זה נחשב לקלות ראש כיון שלא נהג בו בהערכה הנכונה. ומבוארים הדברים

כמו שהסברנו. (ועיין דברי הרמב"ם בהל' תפלה פי"א ה"ו שביאר הגמ' באופן אחר).

והוא הדין לעניננו, דסובר רש"י שאף אם אחד ישיר בכוונה עצומה ולשם יראת שמים ודביקות בהקב"ה, מ"מ דבר זה נחשב מעשה לצים, דהיה לו לעשות זאת בדבר שהוא שיר ולא בדברי תורה, ואפילו לא בשיר השירים שהוא עיקרו שיר, וכש"כ בכל שאר חלקי התורה הקדושה.

ב) עוד אופן של "כנור" לפירש"י

ברש"י מבואר שיש עוד אופן של עשיית התורה ל"כנור". וז"ל (ד"ה הקורא... בבית המשתאות) ^{אוצר החכמה} במיסב על יינו עושה שחיקותיו בדברי תורה, וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתה. אבל אם אומרו בזמנו על המשתה, כגון שהוא יום טוב ונוטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מענינו של יום מביא טובה לעולם עכ"ל.

הרי מבואר ברש"י שגם אם קורא פסוקים שלא בזמנם ומשחק בהם את בני המשתה הדבר אסור ונכלל בגדר עשאוני ככנור ואף שאינו שר כלל, והיינו שהדמיון לכנור אינו במה שמשתמשים בו לזמר, אלא במה שכנור הוא כלי שמשתמשים בו לשעשע את בני המשתה.

אך צ"ע בדברי רש"י, דבראשית דבריו כשביאר צד האיסור כתב שהוא קורא פסוקים בדרך שחוק. אולם בסיום דבריו שמסביר את האופן המותר ומשובח הוא כתב "אבל אם אומרו בזמנו" וכו'. ויש לבאר למה רש"י הכניס הענין של קורא בזמנו, הרי אם האיסור הוא דוקא לומר דברי תורה בדרך שחוק הרי גם כשאומר פסוקים שלא בזמנם הדבר מותר כל שאינו אומר אותם בדרך שחוק. ואף שבגמ' אמרו שכל האומר פסוק בזמנו מביא טובה לעולם היה אפשר לומר שזה ענין אחר.

אולם האמת הוא שאין זה המצאה של רש"י אלא הוא להדיא בדברי הגמ' שאמרו "והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם". הרי מבואר בגמ' שמדובר על איסור אמירת פסוקים שלא בזמנם, ולכן סיימה הגמ' בעדותו של ר"ש בן חנניה על הצד ההפוך שהאומר פסוק בזמנו מביא טובה לעולם.

לא בזמנו ולא בדרך שחוק

ברש"י בשבת (ק"ח:) מבואר שאם אומר פסוקים שלא בזמנם הדבר אסור, והוא חשיב ליצנות, אף אם אינו אומר הפסוקים בדרך שחוק.

דאיתא התם א"ר יוסי, יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום. איני, והאמר מר, הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף. כי קאמרינן בפסוקי דזמרא ע"כ. ופירש רש"י (ד"ה הר"ז מחרף) שנביאים הראשונים תיקנו לומר בפרקים (א"ה: בזמנים מסויימים), לשבח והודיה כדאמרינן בערבי פסחים (ק"ז). וזה הקוראה תמיד בלא עתה, אינו אלא כמזמר שיר ומתלוץ עכ"ל.

והדבר פשוט הוא שלא היה שום הו"א שר' יוסי ר"ל שיהא חלקו מגומרי הלל בדרך קלות ראש וליצנות, אלא ההו"א היה שהוא רצה לומר אותו בכל יום עם התלהבות וכונה כראוי להלל ולהודות לה', ומ"מ הקשו עליו מהא דאמר מר דהוי מחרף ומגדף. א"כ מוכח שגם כשעושה כן בכונה נכונה לא יצא הדבר מגדר מחרף וכדביאר רש"י דאינו אלא כמזמר שיר ומתלוצץ. והיינו דעצם האמירה של דברים קדושים וחשובים כשהיא לא בזמנה נחשב כמתלוצץ, דהפך דבר קדוש לשיר בעלמא ואף אם יכוין לבו לשמים. (וע"פ יסוד זה אפשר להבין גם את דברי המהרי"ל והמג"א להלן שהובאו להלכה במשנ"ב ע"ש).

מה בין פסוקי דזמרה לחלל

וגדר זה אמרו שם דוקא לענין הלל, אבל פסוקי דזמרה מבואר שם שמותר לאומרם בכל יום וכמנהגנו. וצ"ע מאי שנא בין פסוקי דזמרה להלל, דאם כשאומר הלל בכל יום נחשב הדבר למתלוצץ, אם כן, גם בפסוקי דזמרה הוה לן למימר שהוא כמתלוצץ ובגדר מחרף ומגדף ח"ו. אלא נראה שהביאור הוא שבהלל כיון שקבעו לו זמנים מיוחדים לכן אם אומרו בכל יום אף שלא קבעוהו לומר בכל יום, דהיינו שאומר אותו בלא עתו, בזה הוא מראה שהוא כשיר והוה כמתלוצץ. משא"כ בפסוקי דזמרה שקבעו לומר אותו בכל יום ממילא לא נראה בזה כמתלוצץ כיון שאומר אותו בזמן שקבעו לומר אותו, דהיינו בכל יום, לכן אף שהוא אומר אותה בכל יום אין להחשיבו למחרף ולא הוה כאילו הפך אותה לשיר כיון שאומר אותם בעתם ובזמנם.

החלק השני

ובקיצור יש לבאר שרש"י סובר שהדמיון לשיר אינו בזה שהוא מנגן אותו בצורה שמנגנים שיר אלא בזה שהוא אומר הדברים בכל עת ובכל שעה אף שאין הזמן גרמא להו. וזה כדרך המשוררים ששרים כל מיני דברים בכל הזמנים כיון שאין בהם חשיבות אלא לשיר ולהתענג בעלמא.

ולפי ביאורינו נמצא שלשיטת רש"י, הגמ' בשבת והגמ' בסנהדרין שאמרו שאין לומר פסוק שלא בזמנו, הם סוגיא אחת, וזאת שדבר בעתו מה טוב אבל אם אומר פסוק שלא בעתו הרי הוא הופך הפסוק לכעין שיר ואסור.

ביאור חסוגיא ע"פ רש"י

וע"פ זה יש להבין מה שביאר רש"י שהיה הוה אמינא שמותר לשיר שיר השירים כיון שעיקרו שיר. והיינו דאם נפרש דהאיסור הוא דוקא כששר בדרך שחוק וקלות ראש, למה יעלה על הדעת שמותר לבזות פסוקי שיר השירים שהם פסוקי תורה, ואף שעיקרו שיר מ"מ הוא שיר קדוש, ואין שום הוה אמינא שיהיה מותר להשתמש בו כשיר ליצנות שמשתמשים בו הריקים והפוחזים כדי לענג עצמם בשכרותם. וכל שכן שיר השירים שהוא קודש קדשים שמודאי אין לומר אותה בדרך בזיון. אבל לפי הבנת רש"י שהאיסור הוא לשנות בניגון מהטעמים שנקוד בה, פשוט הוא שהיה אפשר

אוצר החכמה

לשמוע שבשיר השירים כיון שעיקרו שיר, שיהא מותר לשיר אותו לשם שמים בנגון אחר, וקמ"ל דאפילו בשיר השירים אסור וכש"כ שאר פסוקים.

ולפמשנ"ת מובן גם למה חילקה הגמ' הענין לשתי בבות, דהיינו א' הקורא פסוק של שה"ש וכו', וב' והקורא פסוק בבית המשתאות וכו'. דלכאור' ענין אחד הוא שקורא פסוק בתורה לשם שמחה ולא לשם לימוד כלל, ומה החילוק ביניהם. אבל לפי דברינו מבואר, שבתורה שבכתב אף שאינו מזמר לשם סתם זמר אלא אפי' שמזמר דרך לימודו הדבר אסור כל שאינו מזמר ע"פ טעמי המקרא. וזה לא שייך לדין הב' שהוא שקורא פסוק בבית המשתאות לשם שחוק.

הענין

נמצא שבגמ' יש ב' איסורים

לפי זה נמצא שבגמ' סנהדרין דברו על ב' איסורים שונים, א' אמירת הפסוקים בנגינה אחרת ממה שנקוד בה אף שאינו עושה זאת בדרך שחוק, וזה הכונה במה שאמרו "הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר". וב' שאסור לומר דברי תורה לשם שחוק, וזה הכונה במה שאמרו "הקורא פסוק בבית המשתאות". ולכן רק בחלק השני הזכיר רש"י הענין של שחוק. וז"ל במיסב על יינו עושה שחוקותיו בדברי תורה וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתה, אבל אם אומרו בזמנו על המשתה, כגון שהוא יו"ט ונוטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מענינו של יום, מביא טובה לעולם עכ"ל.

ובזה מובן למה בחלק הראשון נקטו בגמ' פסוק של שיר השירים ובחלק השני נקטו סתם "פסוק". דהא אם האיסור הוא לעשות שחוק בדברי תורה אין חילוק בין שיר השירים לשאר פסוקים, דפשוט הדבר שאין להשתמש בשום חלק מן התורה עבור שחוקותיו. אבל באיסור לומר התורה בנעימות קול שלא ע"פ טעמי המקרא בזה היה הוזה אמינא שבשיר השירים כיון שעיקרו שיר שמותר לשיר אותה גם בנגינה אחרת, ולכן נקטו שיר השירים דוקא כדי שלא נטעה בכך וק"ו לכל פסוק אחר.

וכן מובן למה בחלק השני נקטו "בבית במשתה" ובחלק הראשון סתם. לפי שהדין השני הוא דוקא כשהוא עושה כן בדרך שחוק, ובית המשתה הוא מקום של שחוק וקלות ראש. אבל בדין הראשון שלא שייך לשחוק והוא נוגע בכל פעם שקורא פסוקים אפילו בבית המדרש כשלומד באימה וביראה, לכן אמרו סתם ולא נקטו בבית המשתה.

טעמו של טעמים

ויש להטעים הדברים ע"פ מה דמשמע במגילה (דף ג.) שטעמי המקרא נמסרו בסיני, והטעמים נותנים הבנה במקרא, כמו שאמרו שם "ויבינו במקרא" אלו פיסקי טעמים. ולפ"ז יש עוד טעם לשבח לאסור לנגן נגון אחר לפסוקים, דעל ידי זה הוא מעוות כוונת הפסוקים, אבל תושבע"פ שלא ניתנה

בטעמים יכול לנגן כאוות נפשו.

ויש לצרף עוד מש"כ בנפש החיים (ש"ב פט"ו) וגם בכל תיבה יש ג' בחינות מעשה דבור מחשבה נר"ן והם, אותיות, ונקודות, וטעמים שבה, כמ"ש בהקדמת התיקונים ז' ע"ב טעמי אינון נשמתין, ונקודין רוחין, ואתוין נפשין וכן איתא שם בריש תס"ו ע"ש האותיות הם בחינת מעשה כי מציאת אותיות גרידא בלא נקודות א"א שיהיו אלא בבחי' מעשה היינו מעשה הכתיבה כמו שהם כתובים בס"ת בלא נקודות כי בדבור א"א להוציאם מהפה אם לא ע"י צירוף הנקודות אליהם. לכן האותיות לבד בלא נקודות נקראים בבחינת "נפש"...

והנקודות הם בחינת "רוח" שלהם כנ"ל, שהנקודות באים עם האותיות ע"י הדבור של האדם שהוא בחינת רוח...

והטעמים של התיבות הם בחינת המחשבה וכונת הלב, שהוא בחינת "הנשמה" כידוע, כי הם תנועות והנהגת הנקודות והאותיות, ונטייתם לאיזה צד שהוא דבר התלוי במחשבה, בשכל עכ"ל. וע"ש שהאריך עוד.

החכמה

אוצר החכמה

11/11/2019

לימוד תושבע"פ בטעמי המקרא

ומ"מ אין לצרף טעמי המקרא לתושבע"פ כדכתב השל"ה במסכת שבת (נר מצוה אות י' בהגה) "כתבו תלמידי האריז"ל שלא היה קורא התרגום עם הטעמים רק במקרא היה קורא עם הטעמים. והיטב דיבר כי הג' מדריגות שהם ג' עליות זו ע"ג זו דהיינו אותיות ונקודות וטעמים לא שייכים רק בתורה שבכתב".

וכן כתב בכף החיים (סי' רפה אות יב) בשם החיד"א במחזיק ברכה וז"ל התרגום אין צריך לקרות בטעמים, כ"כ רבינו מהר"ח ויטאל ז"ל שקבל מרבינו האר"י ז"ל. ובס' קרבן שבת פ"ה דף י"ד ביאר הטעם על דרך הרמז, ושם מפורש דהתרגום צריך לקרותו בלא טעמים דוקא. ויש קפידא בזה יעו"ש עכ"ל.

קושיא בדברי התוס'

יש לעיין בדברי התוס' (מגילה לב. ד"ה והשונה בלא זמרא) שכתבו וז"ל שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה לפי שהיו שונים אותן על פה ועי"כ היו נזכרים יותר עכ"ל ומשמע מזה שבזמנינו שהמשנה כתובה לא שייך ענין זה. אבל צ"ע דאם זה הטעם של הגמ' דהיינו שלא ישכחו הדברים כיון שאינם כתובים, למה אמרו שצריכין לקרוא הפסוקים בנעימה, והא לא היו שונים הפסוקים על פה. וא"כ מוכח שיש ענין בשירה עצמה ולא רק כסיוע לזכירה, וא"כ למה כתבו התוס' שהטעם הוא כדי לזכור.

ישוב ע"פ חנ"ל

אך לפמשנתב"ל הדבר מיושב. דבשלמא בפסוקים יש ענין לקרוא בנעימה, דהא גם הטעמים נמסרו למשה מסיני והם חלק בלתי נפרד מהתורה"ק, והם מוסיפים בינה במילים. משא"כ בתושבע"פ לא נמסר ניגון עמה, ולכן למה יהא צריך לנגן כששונה המשנה. ולכן נתנו טעם משום שמועילים לזכרון. ומסתבר לפ"ז כמשנ"ת שבמשניות יכול לנגן בכל ניגון שלבו חפץ. ואח"כ מצאתי בדברי הגאון האדר"ת כדברי (נדפס ע"י הוצאת אהבת שלום בספר ילקוט דוד עמ' רמו) וז"ל הקורא בלא נעימה וכו' וכתבו התוס' שם שלפי שהיו שונים בע"פ היו רגילים לשנות המשניות בזמרה ע"ש. ומשמע דמקרא היו קוראים בטעמיהם וזהו נעימה דקאמר, ומשניות בזמרה עכ"ל.

צ"ב בדברי כמח פוסקים

וצ"ע בדברי השו"ת להורות נתן (ח"ד מ"ה) וספר לבושה של תורה שהוכיחו מדברי רש"י שאם שר הפסוק מתוך שבת וכדומה הדבר מותר. והוכיחו זאת מדברי רש"י בד"ה הקורא פסוק בבית המשתאות. ולפי מה שביארנו באמת אין ראיה משם, דשם איירי באיסור אחר דהיינו לעשות שחוקותיו מהפסוקים, משא"כ בד"ה ה"ג הקורא שה"ש ששם ביאר האיסור לשיר דברי תורה לא הזכיר שעושה כן דרך שחוק וכמשנתב"ל.

ג) שיטת הספר חסידים בגדר "ככנור"

גם מדברי הספר חסידים יש ללמוד שיש איסור לנגן פסוקים בניגון שלא ע"פ הטעמים שלהם. וז"ל הספר חסידים באות קמ"ז "זמירות היו לי חוקיך" (תהילים קי"ט) דוד מניח כל זמירות ושירות שבעולם לעסוק בתורה, היה קורא את הטעמים בנעימותיו ובטעמותיו ובזמירותיו עכ"ל. ומדבריו אלו משמע שיש לקרוא הפסוקים בנעימה אבל דוקא לפי טעמי המקרא וכדברי רש"י. אך מהמשך לשונו שם יש לדון האם ס"ל כרש"י או לא. וז"ל אבל אותם ההולכים ואומרים המקראות דרך לצים והם בפיהם כשיר של עגבים, עתידה תורה שתצחק עליהם וכו' עכ"ל. ומדבריו אלו משמע שדוקא כשאומר הפסוקים דרך לצים או התורה צועקת עליו, וצ"ע בזה. אך מ"מ נראה שאף אי נאמר שאין התורה צועקת עליו שעשאוני בניך ככנור מ"מ אין לעשות כן מהא דממשיך שם וז"ל ובשעה שהם קוראים כי במרוצתם או אינם קוראים במזמורי הטעמים, וגם המפסיקים המקראות בדברים, עליהם היא צועקת ואומרת (ח') [ונדצ"ל ה' – תורת משה] אלפים וח' מאות פסוקים פסקתני והם פסק' יותר משישים רבוא עכ"ל.

וצ"ב בדבריו, דלכאורה ענין זה שלא יקראו במרוצה לפי שאז אינם קוראים במזמורי הטעמים, לכאור' לא שייכת לא לרישא ולא לסיפא. לרישא לא שייכא לפי שהם לא מזמרים, ולסיפא לא שייכא

דאדרבא הם לכאור' יפסיקו פחות מהצורך ולכן ובזה יחברו פסוקים שהיו מחולקים ולא שיעשו יותר הפסוקים, וצ"ע. ומ"מ משמע כמו שאמרנו שיש ענין בפני עצמו לקרוא הפסוקים בטעמיהם, וילע"ב. ועי' ספר חסידים אות רל"ח מובא בפרק טז הערה מד.

אח"כ מצאתי שם באות ש"ב סמך גדול לדברינו וז"ל לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים (דברים י"ט י"ד) שתקנו הנגונים, שלא יאמר נגון של תורה לנביאים וכתובים, ושל נביאים לתורה ולכתובים, ושל כתובים לתורה ונביאים, אלא כל ניגון כמו שהוא מתוקן, שהכל הלכה למשה מסיני, שנאמר (שמות י"ט י"ט) יעננו בקול עכ"ל.

ואח"כ מצאתי עוד (אות תתריד) דמפרש שם הפסוק במשלי (כה, כ) דכתיב "מעדה בגד ביום קרה חומץ על נתר ושר בשירים על לב רע". וז"ל ... וכן "ושר בשירים על לב רע", על לב עצב כמו אין זה כי אם רוע לב, מי שאמר שירים פסוקים ומתנגן או כמו פיוטים שנתקנו לשבח בהם להקב"ה, שהם משוררים לפקח ולשמח לב עצב, רע בעיני ה' שמשתמש בעבודת ה' עכ"ל. (וצ"ע האם מאמר זה שייך לדברי המהרש"ג והיד יצחק שהתירו לבעל עצבות לנגן בכלי זמר עיין סימן ג ענף ז).

היוצא מדברי הספר חסידים הוא שאין לזמר פסוקי תנ"ך בניגון אחר חוץ מהניגון שנמסר לנו בסיני. ואף אסור לשיר שום דברי תורה, ואפילו פיוטים שנתקנו לשבח הקב"ה, כשעושה זאת לשמח עצמו או להסיר העצב מלבו, אף אם אינו עושה כן דרך שחוק וקלות ראש. אלא דאפשר שהדין השני אינו שייך לדברי הגמ' בסנהדרין.

ד) חיד רמח חסתפק בגדר "ככנור":

היד רמה (שם), הסתפק האם כל שקורא בנגון אחר מהטעמים כבר נכלל באיסור זה, או דוקא כששר בדרך שחוק ונשאר בצ"ע. וז"ל אפי' לשורר בו להקב"ה, שלא ניתן אלא לקרותו בטעמים שבו ולא דרך זמר. ויש לפרש דהני מילי מאן דקרי ליה דרך שחוק אבל מאן דמיכוין לשבוחי ביה לקב"ה דרך ניגון שפיר דמי, ומילתא צריכא עינא, עכ"ל.

ה) שיטת חרמנ"ם בגדר "ככנור":

ברמב"ם (פיה"מ, ספ"ק דאבות) משמע שהאיסור הוא דוקא אם הוא משורר בצורה פחותה. וז"ל כשהיו שני פיוטים ולשניהם ענין אחד מבעיר כח התאווה ושבח אותה וישמח הנפש בה והוא פחיתות, והוא מחלק הדיבור הנמאס מפני שהוא מזרז ומעורר על מדה פחותה כמו שהתבאר מדברינו בפרק הד' ויהיה א' מב' הפיוטים עברי והא' ערבי או לעז, יהיה שמיעת העברי והדבור בו יותר נמאס אצל התורה, למעלת הלשון שא"צ שישתמשו בו אלא במעלות, כ"ש אם יצטרף אליו ששימו בו פסוק מן התורה או משיר השירים בענין שהוא יצא מחלק הנמאס לחלק הנאסר ומוזהר ממנו

שהתורה אסרה לעשות דברי נבואה מיני זמר בפחיתיות בדברים מגונים עכ"ל.

(ז) שיטת חמחרי"ל בגדר "ככנור"

המהר"ל (בספרו נצח ישראל פכ"ג) כתב דברים מחודשים בענין זה, והיינו שגדר האיסור הוא, שאסור לשבח את הקב"ה בעת שתיית יין. וז"ל, כי אם אנו באים לתת שיר ושבח להקב"ה, דבר זה יש להיות בלא שתיית יין, כי איך יהיה שבח ושיר להקב"ה ככלי זמר על השתיה, והרי אמרו כי התורה חוגרת שק ואומרת עשוני בניך ככלי זמר שמנגנין בהם, וכי השיר והשבח להקב"ה גרע מזה, שלא יהיה שם כלי זמר. ואילו לדידי צייתי לא היה זה כלל, ולדעתי אף בשעה שביהמ"ק קיים אסור להזכיר שמו כך בשכרות. כי אף בשעת התפלה אסור לעמוד לפני הקב"ה כאשר הוא שכור (ברכות לא.) והמונע עצמו מזה תבוא עליו ברכה. ואף כי מותר לברך ברכהמ"ז אף אם הוא שכור, ואין זה ראייה, כי ברכהמ"ז מחויב לברך וכתוב ואכלת ושבעת וברכת ומאחר שברכהמ"ז בשביל אכילה, יש לו לברך אף אם הוא שכור. אבל לתת שבח להקב"ה מתוך שכרות נראה שהוא אסור גמור עכ"ל.

ראשית מדבריו מבואר, שאין הבדל בין תושב"כ לתושבע"פ ולא עוד אלא שגם תפילות וברכות בכלל, וגם ס"ל דבר שהוא חידוש עצום, שכל שיר ושבח להקב"ה לא גרע מדברי תורה לענין זה שלא לעשותו ככלי זמר שמנגנין בהם על השתיה.

ומבואר עוד בדבריו שהגדר של עשאוני ככנור, הוא כל שאומר דברי תורה או שבח בעת שכרות, ואף שאינו מנגן ואף שאינו עושה זאת לשחוק אלא עצם זה שהוא דומה לכנור בזה שמנגנין כנור בעת השתיה, הוי בזיון לתורה. וכך מבואר ממה שהביא ראייה מתפילה וממה שהקשה מברכהמ"ז אף שאין מזמרין התפילה וברכהמ"ז. ועיין לעיל משא ומתן בדבריו.

(ז) שיטת חמחרי"ל (חטובא במשנ"ב) בגדר "ככנור"

יש לעיין טובא בשיטת המהרי"ל לפי שדבריו הובאו להלכה בהרבה פוסקים שלאורם אנו הולכים, כהמג"א והמשנ"ב ועוד.

וז"ל שלא כדין הוא שמשוררין במשתה אודך כי עניתי וכו' ג' כמה פיוטים לשמחת הריעות, כי אז התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בניך כמין זמר אך בבהכ"נ לרגלים מצוה לזמר וכו' עכ"ל.

בשדי חמד (אסיפת דינים, מערכת ה' אות י"ב ד"ה וגורו) הביא ביאור מחודש בדברי המהרי"ל שעל זה אנו סומכים במה שאנו שרים פסוקים ושאר דברי תורה ופיוטים בכל עת שמחה. וז"ל ופעם אחת בסעודת ברית מילה, התחיל החזן לנגן פסוק "אודך כי" ואחד מן החכמים המסובים גער בו והשתיקו עפ"י דברי המגן אברהם הנ"ל. והרב שמן המשחה בהל' תענית סי' סה הוכיח מדברי הראשונים דמותר לנגן פסוקים דרך שבח והודאה להשי"ת ואותה שאמרו "התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני

וכו' היינו בעושים דרך שחוק והיתול, אבל בשאומרים דרך שבת והודאה ובטעמים של המקרא, שפיר דמי. ואמר רב דבכי האי גוונא גם מזהרי"ל מודה דשרי אתוד"ק עי"ש, עכ"ל השדי חמד.

ומכל מקום אין בדבריו די כדי ללמד זכות על אלה ששרים סתם בדרך הילוכם או בכל מצב שהוא ואינם מכוונים למה שמוציאים מפיהם, ואין הדבר אצלם אלא כשיר בעלמא. וכן מה שיש שמפעילים קלטת תוך כדי עיסוקם בבית או בנהיגה או בעבודה וכדומה ואינם מכוונים לשבת להקב"ה. דרך כשעושה כן מתוך שבת והודאה התיר הרב שמן המשחה. [ויש לעיין במה שכתב "ובטעמים של המקרא" האם כוונתו דוקא כששר ע"פ הטעמים, עיין לעיל שיטת רש"י וספר חסידים].

כעין דבריו כתב הארחות רבינו (הוספות לח"א עמוד ל"ז) בשם הקהילות יעקב. אלא שבדבריו חידש אופן נוסף שמותר, והיינו שדברי המהרי"ל והט"ז לאיסור הם דוקא כשמשורר לשם שמחה או כדי לחקות תפלת יוהכ"פ וקדיש כדי שישמחו, ודבר זה אסור אף בשמחת חתן וכלה. אבל לשיר פסוקי תורה ולעורר את הלב ליראת שמים דע"י השירה הלב מתעורר, זה בודאי מותר, וכמו ששרים בעת הלימוד את דברי הגמ' אף שגם דברי גמ' נכללים באיסור, מ"מ כיון שעושים זאת כדי להבין יותר הדבר מותר.

ובח"ג עמוד קל"ד מביא בשמו ראיה לזה מהגמ' ביומא יט: דאיתא שם שלא היו מניחין לכה"ג לישן כל הלילה ביוהכ"פ והיו מעסיקין אותו עד שיגיע זמן השחיטה. וביאר בגמ' תנא לא היו מעסיקין אותו לא בנבל ולא בכנור אלא בפה [ופירש"י היו משוררין לפניו] ומה היו אומרים "אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו" ומזה מבואר שמותר לשיר פסוקי תורה כדי לעורר יראת שמים ועבודת ה'. והעיר הר"י טוויל שליט"א, שלכאורה יש לדחות הראיה, דהא לשיטת רש"י האיסור הוא לשיר הפסוק שלא בטעמי המקרא אבל בטעמי המקרא לדבריו לא מצאנו איסור, וא"כ יש לומר שהכהנים שרו ע, פ טעמי המקרא וכשירת הלויים שמסתמא היו שרים על פי טעמי המקרא.

וכך מבואר גם בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ז), ובשו"ת להורות נתן (אר"ח ח"ד סי' מ"ה), ועיין עוד מקורות לזה בפרק טז הערה ז.

משא ומתן בביאור שיטת חמחרי"ל

ומאחר דכל הני גדולים ופוסקים התירו הדבר באופן הנ"ל, וכך הוא מנהגם של ישראל הדבקים בה' אלקינו מתוך שירה וזמרה, אין שום מקום לחלוק על המנהג, ומנהג ישראל קדושים תורה היא, אלא שללמוד אנו צריכים, וניתן לנו רשות לישא וליתן בתורה, ולתרץ קושיות הראשונים כמלאכים, ואף לבאר שיטות הראשונים שהקשו עליהם האחרונים ונשאלו בצ"ע על דבריהם, וכמנהגינו בישיבות הקדושות וכוללים שאנו מקשים ומתרצים, בונים וסותרים, ומבררים ומחדשים במה שהניחו לנו מקום להתגדר בהם. ומ"מ אין אנו מעלים על דעתנו כלל, שע"פ חידושינו נעשה מעשה כשדברינו הם לא ע"פ גדולי דורינו הפוסקים לנו ההלכה והמעשה אשר יעשון.

ואחר הקדמה זו, נבוא לפלפל בסוגיא.

האגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קמב) תמה על מנהג זה שהעולם ואפילו חסידים ואנשי מעשה נוהגים לשיר דברי תורה ולא מצא היתר לדבר, ובקושי רצה ללמד זכות לזה ונשאר בצ"ע. וז"ל ובעצם רואים אנו שרוב העולם מזמרים נוסחי ברכות וגם פסוקים בכל עניני שמחה אף חסידים ואנשי מעשה אף שזה ודאי הא מפורש בגמרא לאיסור ולא ידוע לי טעם נכון. ואולי מפרשים בגמרא דוקא פסוק של שיר השירים שלא יבואו לזלזל בשיר השירים לומר שאינו קדוש אלא הם דברי שיר בעלמא דלא כרש"י שפירש שנקט שה"ש לרבנותא אף על פי שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר שמשמע שכל שכן פסוקים של תורה וכל נביאים וכתובים שאסור. אבל אף אם נמצא פירוש כזה היה לנו לחוש לפרש"י וכן הוא גם בנמוק"י וצ"ע בטעם שמקילין עכ"ל.

אוצר החכמה

ומוכת מדבריו דלא ס"ל מההיתר שאם שרים כדי לשבח או להתעוררות שזה מותר. דאם הוא מודה לזה, למה לא לימד זכות בזה. אולם לענין הקלטת דברי תורה שכתב האג"מ שהוא נכלל באיסור, אם הוא עושה כן כדי ללמוד מהם או להתעורר מהם פסק האג"מ שמותר להקליטם.

אוצר החכמה

ואין לומר שהדבר הוא פשוט שבאופנים הנ"ל מעולם לא אסרו, דהבאנו לעיל שיטת כמה ראשונים והם רש"י והנמוק"י והספר חסידים וצד אחד ביד רמה והמהר"ל שמפורש בדבריהם שהאיסור הוא אף כשעושה כן לעבודת ה'. וכן פסק להדיא לאיסור באור לציון (שו"ת ח"ב פי"ד סל"ה) וז"ל ויש להמנע מלשיר אותם (פסוקים) אף שלא בקלות ראש עכ"ל.

וכן נראה שמדברי המהרי"ל לכאורה יש להוכיח דס"ל שכל שמזמר פסוקים בעת המשתה, ואף שאינו עושה זאת בצורה פחותה, הרי זה נכלל בגדר עשאוני ככנור. שעצם זה שהוא משתמש בפסוקים כדי לשמח במשתה הוא בזיון לתורה שמעלתה גבוה מעל גבוה. וזה מבואר ממה שחילק בין שירת הפסוק "אודך" בזמן המשתה לבין לשורר אותה בבית הכנסת לרגלים. ומשמע מדבריו שכל החילוק הוא מתי הוא שר ובאיזה מקום, ולא באיזה צורה הוא שר.

ועוד נראה דס"ל שאף אם הוא שר הפסוקים או הפיוטים בדרך שבח והודאה או אפילו כדי להכניס יראת שמים בלב, הדבר אסור. דאם הוא סובר שבסעודה מותר לשיר דברי תורה כשמכוין לבו לדברי הפסוקים לשם שמים כנ"ל, א"כ למה הלך למרחקים ומצא היתר לשיר בבהכ"נ ביו"ט, הוה ליה לפלוג וליתני בדידה שגם בכל יום ויום בעת הסעודה עצמו מותר לשיר כשמכוין למה שאומר ומודה ומשבח להקב"ה או שמתעורר לעבודת ה'.

ועוד מוכח כן מדברי המג"א שהביא את דבריו ומוסיף מדיליה "ונראה לי דלא שרי אלא אותם השירים שנתקנו על הסעודה כגון בשבת, אבל פיוטים אחרים אסור". ואם מותר גם באופנים הנ"ל למה כתב ששאר פיוטים אסורים לשיר בסעודת שבת ורק מה שנתקן על הסעודה מצא להתיר. דלפי הנ"ל אין זה החילוק דאין תלוי אלא באם מכוין לבו למה שמוציא מפיו, וא"כ כל הפיוטים מותרים. ואם מדובר ששר באופן של גנאי א"כ גם שירי שב"ק יהיו אסורים.

וכן מבואר בדברי האליה רבא והבאר היטב (שם סק"ז) וז"ל, תשבתות: דהיינו שירים שנתקנו על הסעודה כגון בשבת, אבל פיוטים אחרים אסור עיין מג"א עכ"ל. וכך מבואר בפמ"ג (תקס א"א סק"י) וז"ל דברי תשבתות: עיין מג"א, אותן שירים קודם ב"ה בשבת ויום טוב שרי בניגון, אבל לא פיוטים אחרים ועט"ז עכ"ל. ואם היה מותר בדרך התעוררות לא נראה שהיו משתמשים מלפרש כן, ובפרט בדברי הפמ"ג שהוא איירי לענין לשיר פיוטים בבית הכנסת שלא נראה שהיה הו"א לעשות כן מתוך שחוק וקלות ראש או סתם דרך תענוג.

ויש לבאר לפי דברי המג"א שפיוטי שבת שנתקנו על הסעודה מותרים לשיר בסעודה, א"כ למה המהרי"ל נקט בהיתרו דוקא לשיר בבהכ"נ לרגלים, והא שבת היא תדיר והיה לו לנקוט התדיר קודם. אלא שנראה שהמהרי"ל דיבר על מעשה שהיה מצוי שהיו שרים הפסוק "אודך" בשמחות, ולכן נקט בצד ההיתר דוקא אופן שמותר לשיר אותו פסוק והיינו ברגלים בבית הכנסת כשאומרים הלל. ומזה שדייק המהרי"ל לומר דדוקא "בבהכ"נ" משמע דס"ל שאסור לשיר "אודך" בסעודת יו"ט.

ונראה שהביאור בגדר האיסור הוא, דס"ל למהרי"ל שאסור לשיר שום פסוק בעת הסעודה ואפילו לא פסוקים ששייכים לזמן כגון הפסוק "אודך" ביו"ט. והמצוה וההיתר לשיר פסוקים הוא אך ורק כשאומר הפסוק בתפלה או כשלומד תורה, שבזה אין הוא הופך התורה לשיר, אלא שהוא מיפה ומשבח את התורה בניגון. אבל אם הוא מתעסק בשירה ורוצה לשיר דברי תורה, דבר זה נחשב שמוריד את התורה ממעלתה והופכה לשיר, ואף שמכוין לשבח את הקב"ה, מ"מ יש דרגות בקדושה, ופיוטים אינם בדרגה של התורה הקדושה, וכמבואר בדברינו לעיל בשיטת רש"י.

ובזה מובן למה המג"א הסיק שאסור לשיר בשבת שום פיוט חוץ מהפיוטים שנתקנו על הסעודה וכלשונו "אבל פיוטים אחרים אסור". דמבואר בדבריו שבשעת הסעודה אסור לשיר פיוטים של שבת שנתקנו על התפלה. והטעם כדביארנו לעיל שכל דבר כשאומרים אותו בזמנו אין בזה חסרון אם הוא שר אותו בניגון, כי אז העיקר הוא האמירה והניגון הוא טפל לו ומשבח אותו. אבל כששר דברים שאין עתה זמנם, כגון פיוטי תפילת שבת בזמן סעודת שבת, הרי הוא הופכו בזה לסתם שיר כשירי הלצים ששרים שיריהם בכל מצב ללא שימת לב אם השיר שייך למצב או לא כיון שהעיקר אצלם הוא התענוג ולא התוכן.

שיטת המשנ"ב

ולמעשה המשנ"ב הביא את דברי המהרי"ל שמדבריו מבואר שכל הפסוקים נכללים באיסור. וכן אסור אף שאינו מנגן בדרך פחותה, אלא כל ששר לשם שמחת מריעות הדבר אסור. והמשנ"ב הביא גם את דברי הט"ז שמדבריו מבואר שלא דוקא פסוקים נכללים באיסור אלא גם תפילות, וא"כ לכאור' מוכח מזה שגם תושבע"פ נכלל בדין זה.

וז"ל המשנ"ב (תק"ס ס"ק י"ד) כתב בליקוטי מהרי"ל שלא כדין הוא שמשוררין במשתה אודך כי עניתני וכה"ג [וצ"ע למה לא מופיע כאן במשנ"ב המילים "כמה פיוטים" המופיעים במג"א שהביא את דברי המהרי"ל, דאפשר שנשמטו בטעות או אולי השמיטם הח"ח בכוונה] לשמחת מריעות כי אז התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בנגיך כמין זמר [סנהדרין ק"א ע"ש] אך בבהכ"נ לרגלים מצוה לזמר עכ"ל לעניננו.

וז"ל בס"ק ט"ו ובאיזה סעודות נוהגים לשורר קדיש דהיינו יתגדל וזהו ודאי חטא גדול דלא התירו אלא זכרון חסדי ה' וכ"ש במה שלוקחין על הסעודה ליצן אחד ועושה שחוק בפסוקים או בתיבות קדושות וזהו עון פלילי [ט"ז].

הדפוס 1234567

ענף ג – קשה לסמוך על הלימוד זכות של האג"מ

מש"כ באגרות משה (יו"ד ב קמב) ללמד זכות שאולי מצאו באיזה מפרש שהאיסור הוא רק בפסוקי שיר השירים (עיין לשונו לעיל בענף ב), ק' מאוד לסמוך על זה, דהא מפורש בכל הראשונים וכל האחרונים (ויש לדון בדברי הדעת תורה עיין פט"ז) המובאים לעיל בפרק טז הערות א-ג שהאיסור שייך בכל פסוקי תנ"ך, (כמובא להלן), ולא עוד אלא שמפורש בפוסקים שאין האיסור דוקא בתורה שבכתב אלא גם תושבע"פ ואפילו ברכות תפלות ופיוטים נכללים באיסור, עיין סימן הבא) וכן לדבריו בודאי אין להקל בפסוקי שיר השירים דעל זה לא מצא שום לימוד זכות. ועוד הא דדייק מדברי רש"י שלא רק פסוקי שיר השירים אסורים אלא כל מקרא.

וזה שאמרנו שהאיסור שייך בכל הפסוקים מפורש בדברי הספר חסידים (אות קמ"ז) וז"ל אבל אותם ההולכים ואומרים המקראות דרך לצים וכו' עתידה תורה שתצעק עליהם וכו' עכ"ל.

וכן מפורש בדברי המהרי"ל הנ"ל שצעק נגד אלו שמשוררין הפסוק "אודך כי עניתני" שאינו פסוק משיר השירים, אלא הוא פסוק מתהילים (ועיין להלן). והובא דבריו במג"א באה"ט והמשנ"ב, ומבואר שגם הם סוברים כן. וכן מפורש בנמוק"י שהעתיק דברי רש"י וכן מבואר במהרש"א שם. וכן מבואר מהמהר"ל והיעב"ץ והט"ז והגרי"י קניבסקי ולהבלחט"א הגרנ"ק כדלהלן החמירו יותר.

וכן הוא לשון הראב"ה (ברכות סי' צא) "ובפ' חלק גרס הקורא פסוק ועושה כמין זמר מביא רעה לעולם" ומבואר שבכל פסוק נאמר האיסור.

וכן מהרמב"ם מבואר שהאיסור שייך בכל פסוקי תנ"ך וז"ל (בפיה"מ לאבות סוף פ"א) "כש"כ אם יצטרף אליו שישימו בו פסוק מן התורה או מן שיר השירים בענין שהוא יצא מחלק הנמאס (א"ה של הדבור) לחלק הנאסר ומוזהר ממנו שהתורה אסרה לעשות דברי הנבואה מיני זמר בפחיתות ובדברים מגונים עכ"ל וצע"ק למה הרמב"ם השמיט הלכה זו מידו החזקה. [ועיין בחזו"א בקובץ איגרות (ח"ג אגרת נ"ג) שאין להביא ראיה שלא ס"ל כן להלכה, ממה שנשמט הדין מידו החזקה. וז"ל אין ללמוד דין מהשמטת

ביאורים סימן ה – קונטרס "כבוד התורה": בענין "עשאוני ככנור" תעא

טוש"ע, שלא סמכו הטוש"ע מעולם להורות לנו מתוך השמטתם. אדרבה, אם היה דעתם להורות לן שנשתנה הדין, לא היו משמיטים אלא היו מפרשים, והרבה דינים שאינם כ"כ מצויים השמיט בשו"ע אף שהטור הביאן, והרבה שהשמיטם גם הטור, ^{אמ"ח 1234567} ח"י לנו במה שפירשו, ואין בכח אנושי בזמננו לדעת ד' חלקי שו"ע על בוריו וכו'. חלילה לומר שהב"י לא הביא בשו"ע משום דלא ס"ל, דאיך ידחה הב"י דברי כל רבותינו באיסור דאורייתא המבואר בהדיא בגמ' לדעת ר"ת וכל הראשונים הנ"ל, וגם אי"ז ממידת מרן ללמד דעת בהשמטה, ואדרבה היה מביא הדין להכשר, אבל האמת שמרן לא הביא כל וכו' וסמך על מש"כ בב"י, וזה מצוי הרבה בשו"ע שקיצר וסמך על הב"י, עכ"ל. וכ"כ במק"א (ח"ב אגרת כ"א) מהשמטות אפשר ללמוד רק בדילוג בסוגיא שמובאת, אבל השמטת דין בודד אינו מלמדנו כלום, שאם דעת הרי"ף והרמב"ם לדחות, חובתם להביא ולפרש].

וכן בים של שלמה (גיטין פ"א ס"ז) מבואר שלא דוקא בפסוקי שה"ש נאמר האיסור וז"ל ומ"מ נר' אותם שמזמרים פסוק של "אודך" וכו' או "יברכך" בצורתם שעון גדול בידם כדאיתא בסוף חלק הקורא פסוק משה"ש וכו' עכ"ל. ומוסיף המהרש"ל שאיסור זה שייך גם לקדיש וברכו. וז"ל, וה"ה קדיש שהוא דבר שצריכה עשרה שאסור לומר בעת השמחה וה"ה תתברך אבל מתקבל ואילך הוא כעין התפלה ובקשה שרי, וה"ה שברכו אסור לומר אם לא ששינו ויאמר ה', "השם", אבל "אודך" ו"יברכך" שהוא פסוק כצורתו אדרבא הוא עון יותר שמשנה השם ממטבעיתו ומצורתו וכאלו מוחקו, וכמדומה שכן מצאתי עכ"ל.

וגם בחוט שני (הל' שבת ח"ב עמוד של"ד) כתב שאיסור זה שייך בכל פסוקי תנ"ך ועוד שאין היתר לשיר פסוקים לשמחת חתן וכלה. וז"ל אסור לומר פסוקים בשמחת חתן וכלה וכדו' דעל זה אמר דוד המלך זמירות היו לי חוקיך [וע"ז אמרה התורה] ועשאוני בני ככלי שיר. ולא מהני אם ישנה קצת את תיבות הפסוק לגבי איסור כתיבת תורשב"כ בלא שרטוט שאני איסור "זמירות היו לי חוקיך", מאיסור כתיבת פסוק, דכל שעושה הפסוק כזמר אסור אף שמשנה את סדר המילים שבפסוק עכ"ל. וכן מבואר בארחות רבינו (ח"א בהוספות עמ' לו) בשם הגרי"י קנייבסקי זצ"ל שהאיסור שייך בכל פסוק. ועיין עוד מקורות בפרק טו.

ענף ד – האם האיסור הוא רק בתושב"כ, או גם בתושבע"פ, תפילות וברכות ופיוטים

קצת משמע בגמ' שרק בפסוקים יש איסור, וכלשונה "הקורא פסוק" וכן משמע מהרמב"ם הנ"ל. אולם באג"מ (יו"ד ח"ב ס' קמ"ב) כ' וז"ל ואפ' שאיסור ד"מין זמר" הוא גם על ברכות דג"כ הם דברי תורה כמפורש בשבת דף קט"ו דברכות הם דברי תושבע"פ ואף על דברי תורה שבעל פה נמי מסתבר שהוא כמו פסוקי תורה שבכתב לענין איסור זה דעשאוני ככנור דמ"ש עכ"ל.

ויל"ע לפי דבריו מה הדין בתפלות ותחנונים. דהא מלשון רש"י בשבת שם ד"ה הברכות משמע

שדוקא ברכות של חז"ל נחשבין כתורה וז"ל מטבע ברכות שטבעו חכמים כגון י"ח ושאר ברכות עכ"ל. ולכא' יש להוכיח דתפלות אינם נחשבים דברי תורה מזה שמונתר להתפלל לפני ברכה"ת אבל באמת אין זה ראיה כלל לענינינו דהא גם ברכות מותר לומר לפני ברכה"ת ומ"מ לענין זה הם נחשבים כדברי תורה. ולמעשה צ"ע על דברי האג"מ מלשון הגמ' שמשמע שהאיסור הוא דוקא בקורא פסוק.

ומיהו אח"כ מצאתי כדברי האג"מ לענין תושבע"פ בספר חסידים (אות רל"ח) וז"ל "מי שיש לו בן קטן מוטל בעריסה כדי שלא יבכה לא ירננו לו שירים וזמירות של גויים וגם לא נגונים של ישראל שהם להקב"ה אבל אם יש חרוזות מפסוק ותלמוד והוא מנגנם כדי שיזכירם ולא ישכחם אף על פי שהתינוק שותק ונהנה מותר".

אך באמת בדבריו מבואר יותר ממה שהחמיר האג"מ דאף גם שיר שאינו לא פסוק ולא תלמוד אלא שיר שמרננים להקב"ה אסור להשתמש בו לצורך חול, אבל נראה שדברי הס"ח אלו אינם מטעם הגמ' הג"ל אלא ענין נוסף שלא להשתמש בשירי קודש לצורך חול וכענין מעילה. אבל באות קמ"ז ששם מביא את הענין של בניך עשאוני ככנור שם מדבר רק על פסוקים וז"ל אבל אותם ההולכים ואומרים המקראות דרך לצים והם בפיהם כשיר של עגבים עתידה תורה שתצעק עליהם ואומרת רבש"ע בניך עשאוני ככנור... עכ"ל ומבואר ממה שלא הזכיר שיר השירים בדבריו דאיסור זה שייך בכל המקראות. ומ"מ לשיטתו אסור לשיר גם דברים מתושבע"פ ואפי' נגונים שהם להקב"ה אסור לשיר אותם כדי להתענג בהם.

אבל בלשון המהרי"ל שהעתיק המג"א מבואר להדיא שגם פיוטים אסור לשיר לסתם שמחה, ולא רק משום "ענינים" וכמבואר בספר חסידים, אלא מדין הגמ' באיסור "עשאוני ככנור". וז"ל שלא כדן הוא שמשוררין במשתה אודך כי עניתני וכה"ג כמה פיוטים לשמחת הריעות, כי אז התורה חוגרת שק ואומרת וכו' עכ"ל.

ובזה מבואר המשך דברי המג"א וז"ל ונ"ל דלא שרי אלא אותם השירים שנתקנו על הסעודה כגון בשבת, אבל פיוטים אחרים אסור ועיין בספר חסידים סימן קע"ו [קמ"ז] עכ"ל.

והנה אם האיסור הוא אך ורק בדברי תורה וכדמשמע בגמ' הרי לא היה מקום לאסור לשיר פיוטים מדינא. אבל אחרי שהמהרי"ל חידש שהאיסור חל גם על פיוטים שהוא לכאורה דבר קשה מאוד, דהא פיוטים הם שירים בעצם, וא"כ למה יהא אסור להשתמש בהם כשיר. ומזה למד המג"א שאף שמוותר לשיר פיוטים מ"מ היינו דוקא בעתם ובזמנם, אבל להפוך אותם לשיר בעלמא כשירי הלצים אסור דמ"מ דברי תורה הם. וגדר זה למד המג"א רק מדברי המהרי"ל וכלשון המשג"ב שכתב (אחרי שהביא את דברי המהרי"ל) "וע"כ מסיק המ"א" דהיינו שדבריו נתחדשו מדברי המהרי"ל, כי זה לא מפורש בדברי הגמ'. ויש לומר שלכן סיים המג"א וכתב "עיין ספר חסידים" שגם בדבריו מבואר שיש איסור לשיר אפילו פיוטים כדהבאנו לעיל.

ענף ה – עשאוני ככנור, דאורייתא או דרבנן

1234567 תורה

1234567 תורה

תורה

בפשטות האיסור לזמר דברי תורה הוא מדרבנן, דהא לא הביאו בגמ' פסוק ע"ז. אבל ברמב"ם באבות ספ"א מאוד משמע שהאיסור הוא מהתורה. וז"ל שהתורה אסרה לעשות דברי הנבואה מיני זמר בפחיתיות בדברים מגונים עכ"ל וצ"ע היכן מצא איסור זה בתורה.

1234567 תורה

ואולי י"ל שהרמב"ם ס"ל שזה נכלל במאי דכתיב (במדבר ט"ו) כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת. דא' מהענינים בפסוק הוא שלא לבזות את התורה, ולכן אחר שמצאנו שהתורה מחשיבה דבר זה לגנאי, דהא היא צועקת ואומרת עשאוני בניך ככנור וכו' א"כ זה בזיון לתורה ונכלל בפסוק הנ"ל.

ולפ"ז מובן מה דאיתא בתוספתא (סנהדרין פי"ב ה"ה) רבי עקיבא אומר המנענע קולו בשיר השירים בבית המשתה ועושה אותו כמין זמר אין לו חלק לעוה"ב ע"כ דמבואר בסנהד' דף צ"ט שיש כמה סוגי אנשים שאין להם חלק לעוה"ב לפי שנכללים בפסוק זה של כי דבר ה' בזה... הכרת תכרת בעוה"ז ובעוה"ב. ולפ"ז אם נאמר שהתורה אסרה לעשות דברי הנבואה ככנור, משום שזה בזיון לתורה, וזה נכלל בפסוק כי דבר ה' בזה. מובן דברי רבי עקיבא שהעושה זאת אין לו חלק לעוה"ב.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

ישמח ישראל: אברמסון, ישראל שמחה (1) {4} עמוד מס': 473 הודפס ע"י אוצר החכמה